

Vagttjeneste i København 1940

Skrevet omkring 1977 af Søren Peter Sørensen, søn af Gine og Ingeman Sørensen. Denne fortælling er fortsættelsen af beretningen i *Hanen*, foråret 2015, om Søren Peter Sørensens oplevelser som soldat i Vordingborg og den tyske besættelse af Vordingborg Kaserne 9. april 1940.

Søren Peter Sørensen 1941

Vagttjeneste i København kan vel langt fra betegnes som et egentligt ønskejob. Tvært imod var det ret kedsommeligt og enerverende, bare noget, der skulle overstås. Selve tjenesten var hele sommeren igennem inddelt i et vagtdøgn og et delvis arbejd- og fridøgn. Følgende steder havde vi skiftevis vagttjeneste:

- Frederiksberg Slot med officersskole og militære depoter
- Ny Tøjhus, hærens våbenfabrikker på Amager. Her var alt militært materiel fra sydsjællandske divisioner samlet og dækkede et ret betydeligt område.
- Gamle Tøjhus og generalstaben ved Kongelige Bibliotek.
- Generalløjtnant W. W. Priors private villa på Frederiksberg.

Et vagtdøgn, som begyndte klokken 14, var inddelt således: To timer på post, en times telefonvagt og tre timers søvn. Enhver gammel soldat vil sikkert, med rette, kunne bekræfte, at det langtfra var særlig spændende, tillige med når det drejede sig om en hel sommer.

Bygninger på Kastellet, foto 2011

Som bekendt kan man vænne sig til meget. Også denne tilværelse blev efterhånden en ren og skær vanesag. Et oplivende moment i denne tilværelse var dog arbejdsdøgnene, hvor vi blandt andet havde depotarbejde på Kastellet, hvor vor bataljon egentlig var hjemmehørende, men nu var besat af værne magten. Kastellets lange lave depotmagasiner var helt fra Christian den 4.'s tid og stod i næsten uændret skikkelse, såvel udvendig som indvendig.

Dørene stod endnu med deres grove, håndmedede låse, håndtag og hængsler fra opførelsen i 1600-tallet.

Depotofficeren viste os, hvorledes tyskerne den 9. aprils morgen bogstavelig talt havde brækket de gamle låse og døre i stumper og stykker. Tyskerne vidste, endda med ret stor nøjagtighed, i hvilket rum de forskellige våben, ammunition med mere opbevaredes og skånedes intet for at komme i besiddelse af det. Den sprængte ”Kongeport”, som var morgens første angrebsmål, var endnu ikke repareret, idet det hele gik så hurtigt, at før vagterne nåede at reagere, var det hele overstået.

I arbejdsdøgnet indgik også det såkaldte ”skansearbejde”, som bestod i lange jordoverdækkede beskyttelsesrum gravet ned i jorden i kasernegården, og derefter dækket med svære planker og jord. Hele gården gennemgravedes på langs og tværs af disse løbegrave, som havde til formål at beskytte mod eventuelle luftangreb og granatnedslag fra antiluftskyts, som drøned ret kraftigt ved engelsk overflyvning.

Eksercitspladsen ved Garderkaasernen, foto 2010

Det kunne hælde, at vi om natten, når alarmen lød, blev jaget ud i disse våde og efterhånden rottefyldte løbegrave. Først længere hen på sommeren kom der rigtig gang i bygning af mere komfortable beskyttelsesrum. I arbejdsdøgnene indgik der også lidt træning i eksercits, som foregik på Rosenborgpladsen ved garderkaasernen. Denne eksercits var kun til ringe nytte for os ”gamle basser”, som kunne det hele og som sådan blev der heller ikke gjort meget ud af. Vi

længtes kun efter at få den overstået, så vi kunne komme i gang med den traditionelle lille fodboldkamp med de mere langbenede gardere som modstandere. Som leder af disse ”Rosenborgdage” havde vi premierløjtnant Bennike, som senere faldt i modstandskampen.

Ind imellem var vi også på skydeøvelse, som foregik ude på hærens skydebane ved Ballonparken på Amager. Her stod endnu de gamle ballonhangarer. Pilsådn, skæve og faldefærdige fra omkring første verdenskrig, hvor man brugte balloner til observation under skydning med de svære kanoner. Ballonparken var også samlingssted for hærens gamle forældede ragelse, som for årtier siden var forældet og udgået af brug og for længst burde være skrottet. Hæren har langt tilbage i tiden haft tendens til at efterlade materiel, bygninger, kaserner og lignende efterhånden som det blev forældet og ubrugeligt. Bådsmandsgades Kaserne blev forladt af hæren, og på stedet opstod det nu til dags meget omtalte Christiania.

Vi danske soldater, den sidste rest af hæren, der var blevet tilbage i hovedstaden, var velsete overalt. Fra den københavnske befolkning, soldaterforeningsarrangementer og lignende forelå der mange invitationer til at deltage i deres sammenkomster. Efter at tyskerne havde nedkæmpet den sidste modstand i Norge, kunne der overalt tydeligt spores en voksende uvilje mod disse såkaldte ”grønne”.

Vore hjemlige militære autoriteter må åbenbart have haft mistanke om, at de ”grønne” sammen med danske nazister muligvis havde til hensigt at foretage et kup mod den siddende lovlige regering. Vi, som havde vagten og overvågningen af de danske militære depoter og våbenarsenaler, havde fået strenge instruktioner om at skyde løs på enhver mistænkelig person, som ville forsøge at trænge ind på vort område og ikke øjeblikkeligt standsede ved tilråb. Således var jeg med i jagten på en ”mystisk person”, der om natten i ly af mørket var trængt ind på Ny Tøjhus-området. Der blev skudt på vedkommende, men han undslap i det store virvar af militære køretøjer, kanoner og andet materiel.

På trods af de ret kedsommelige vagter, så forekom der også adskillige muntre episoder i min københavnerlivelse, som ikke må glemmes. Det halve fridøgn, som vi havde til vor egen rådighed, kunne vi frit disponere over, og her havde vi det egentlig hyggeligt og morsomt. Sammenholdet mellem rekrutkameraterne fra de forskellige bataljoner og kompagnier var ret enestående.

I københavnerlivet havde vi mange forskellige befalingsmænd. Nogle kom, mens andre gik. Der var nogle imellem, som senere indskrev deres navne med flammende bogstaver i modstandsbevægelsen og faldt i kampen for friheden efter øvet dåd. Af disse kan nævnes premierløjtnant Bennike, officiant Kærbo samt et par til, hvis navne jeg ikke mere husker. Der var også nogle, som foretrak at gå tyskernes ærinde og faldt i den kamp. En meget afholdt premierløjtnant ved navn Madsen blev chef for Schalburgkorpset og blev likvideret af modstandsbevægelsen. Sergent Wasser, vores kasernesergent, deltog i kampene på østfronten og faldt her sammen med et par til fra vort kompagni. Premierløjtnant Tretow Loof, forhenværende finlandsfrivillig, meldte sig til ”Frikorps Danmark” og deltog i kampene mod russerne, men nåede vist hjem igen.

I sommeren 1940 var modstandsbevægelsen i hovedstaden endnu lang fra blevet organiseret i faste rammer. Bort set fra enkelte episoder med lidt håndgemæng med besættelsesmagten, var der ellers forholdsvist roligt. Naturligvis har der allerede da gæret under overfladen, men den egentlige modstand mod tyskerne befandt sig endnu på den tavse modstands og kolde skuldernes stude.

Frederiksberg Slot set fra Frederiksberg Have, foto 2010

Straks ved tiltrædelsen til tjeneste i København trådte de under krigstid skærpede militære love og bestemmelser i kraft. Et eksempel her på skal lige nævnes. Min rekrutkamerat 71 stod en dag på post ved Frederiksberg Slot ved porten mod Roskildevej ved ridebanen. På sin kedsommelige vandring frem og tilbage ved denne port kunne han på dens gamle halvbrændte brædder og stolper læse en del navne og numre på soldater, der lige som han, endda for

mange år siden, havde haft vagt ved denne port. Efter en pludselig indskydelse følte 71, at også han måtte føje sit navn og nummer til registret, hvilket han klarede i løbet af et øjeblik med sin bajonet.

En dag kom der en meget nævenyttig officer af ukendt rang, vel sagtens en af den slags, som gerne ville se lidt pynt på bryst eller knaphul, hen til porten, tog derpå sin lommebog frem og noterede alle navne og numre op. Imellem disse var vores 71, en lille forhutlet københavnerdreng opvokset i den ”sorte firkant” på Nørrebro. Nogle dage efter blev den formastelige synder sammen med et par andre hevet frem af geledet og foreholdt deres forbrydelse mod statsejendom, en ældgammel halvbrændte port. Forseelsen blev takseret til tre dages arrest, som oven i købet skulle afsones i Vestre Fængsel. Her blev alle militære straffe afsonet, idet at garnisonsarresterne var beslaglagt af tyskerne. Den lille triste affære med sølle 71 hører natur-

ligvis til de mest uretfærdige domme, som blev afsagt efter den militære straffelovs bestemmelser. Lidt under halvdelen af mine rekruttkammerater måtte lide den tort at afsone en brøde i Vestre Fængsel for en begået forseelse. Her til skal dog siges, at de fleste med rette havde forsynet sig mod de militære love. Et sådant tilfælde forekom en gang under vagtskifte på Ny Tøjhus. Da der skulle aflades gevær bragede et skarpt skud af og røg lige ind igennem vinduet til kaptajnens soveværelse. Det blev til tre dage i Vestre.

En nat blev der blæst luftalarm, og alle skulle ud i løbegravene. En officer gik gennem sovestuerne for at sikre sig, at alle var i beskyttelsesrum. I en af sengene lå der stadig en mand og snorkede og ved nærmere eftersyn viste det sig at være en kludedukke, som skulle forestille en sovende soldat. Da luftalarmen var afblæst samlede interessen sig om den endnu ”sovende soldat”. Hvor var den rigtige mand? Opklaringen af mysteriet kom et stykke ud på natten, da den rigtige mand vendte tilbage, over plankeværket, fra lidt nattesjov. På grund af luftalarmen, som der ikke var taget højde for i planlægningen, gik den altså ikke. Denne lille udflugt kom til at koste mere end småsyndernes obligatoriske tre dage i Vestre.

Ved hjemkomsten til kasernen fra disse afsoninger blev de altid bestormet med spørgsmål om forholdene derude i Vestre. For de flestes vedkommende var selve afsoningen i cellen til at bære, men værre var det med deres forholdsattest, som var totalt ødelagt og dermed ubrugelig som ansøgning til stat eller kommune.

Flintdolke på Nationalmuseet, foto 2008

I arbejdsdøgnet havde vi altid fri om eftermiddagen inden næste dags vagt begyndte. I denne knappe fritid gennemtravlede jeg samtlige museer. Nationalmuseet endda flere gange. Interessen for og opvæksten med fortiden derhjemme fra, sad vel stadigvæk i blodet, og blev ikke mindre ved disse hyppige besøg.

Under tjenestetiden i København har jeg ingen erindring om, at der er forekommet nogen form for kontroverser mellem danske soldater og enkelte af værnemagten, i hvert fald ikke af alvorligere karakter. Derimod forekom der jævnligt sammenstød mellem tyske tropper og danske civile i det københavnske forlystelseliv. I sådanne tilfælde var der for det meste ”damer” indblandet i stridighederne. Ikke så langt fra kasernen, nærmere betegnet Adelgade og Borgergade kvarteret, hvor ”damerne” holdt til, fandtes i sommeren 1940 en tysk soldat slået ned og stoppet i en kloak.

Vi havde adskillige luftalarmer denne sommer, hvor det tyske antiluftskyts fra Holmen sendte en regn af granatstumper mod hustagene rundt om os. Var der mulighed for at undgå at komme ned i disse jordgrave, som udgjorde luftbeskyttelsesrum, gjorde vi det gerne. Så hellere stå vagtpost et eller andet sted over jorden, hvor der var mulighed for at søge dækning.

Ind imellem de mange ensformige vagter og ret strenge straffe hængende over hovedet ved de mindste forseelser, så må dertil siges, at vi så sandelig også havde vore muntre stunder. Det

hele var, trods alt, bare noget, der skulle overstås, så hvorfor ikke lige så godt tage det med godt humør. Opfindsomheden i den henseende var der ikke noget i vejen med. Værst gik det nok ud over de mindre afholdte befalingsmænd, som havde det slemt. ”Bassementaliteten” tog til efterhånden, så der til sidst næppe fandtes de ”numre” og påhit, som ikke brugtes i den først givne situation. De mange afsonere fra Vestre, som nu havde fået deres papirer ødelagt, bidrog i høj grad deres til at sænke moralen, idet at de gjorde lige akkurat hvad der passede dem. Et gammelt nag til en befalingsmand resulterede i et par enkelte tilfælde i, at denne kom til skade i den mørklagte kasernes mange kringelkroge med et par blå øjne til følge.

I eftersommeren 1940 fik vi alle tildelt en såkaldt ”befalet orlov”, et antal dage i forhold til tjenestetiden. Sammen med et par kammerater, også fra det nordjyske, startede vi fra Hovedbanegården om morgenen på den lange rejse. Over Sjælland og Fyn gik det nogenlunde, ganske vist med stop ved de fleste stationer, men var kun hvad vi var vant til i krigsårenes indskrænkede toggang. Først fra Fredericia og videre nord på begyndte vanskelighederne at melde sig. Ustandselig måtte vi holde i lange tider på stationernes sidespor, fordi de tyske troppetransporttog i begge retninger havde fortrinsret. Lige før Skanderborg holdt vi stille ude på banelegemet i meget lang tid på grund af luftalarm. Engelske jagerbombere var gået til angreb mod de tyske transporttog. Jernbanenettet var blevet beskadiget og måtte først repareres inden rejsen kunne fortsætte.

Støvring Station, foto fra begyndelsen af 1900-tallet

Jeg husker ganske tydeligt, at vi først nåede Støvring ved 21-tiden om aftenen og var forberedte på at tage den til fods fra Støvring til Øster Hornum, hvilket der ikke var noget afskrækkende i. Man var jo ung og rask til bens. Lige idet at jeg trådte ud af stationen, fik jeg øje på et velkendt bilnummer på en vogn holdende udenfor. Jeg vidste at nummeret tilhørte politibetjent Poulsen fra Nibe, og øjnede her en ganske lille chance for en lift, idet

jeg mente, at han skulle gennem Øster Hornum. I samme øjeblik kom Poulsen ud fra stationsbygningen. Jeg gik hen til ham og forklarede ham, at jeg var soldat fra Øster Hornum på vej hjem på orlov fra København og om der var mulighed for kørelejlighed. Poulsen, som ellers havde ry for at tilhøre politikredsens hårde kerne, viste sig ved denne lejlighed at være en meget flink og venlig politimand, bad mig stige ind i vognen.

Foruden Poulsen sad der en anden politimand i vognen. De forklarede mig, at de var ude i embeds medfør for at efterse om mørklægningen var i orden, også på de mere afsidesliggende steder. Og jeg skulle nok blive kørt hjem, endda til døren, men måske ad omveje. På de mindre sognevejes bakketoppe gjorde de deres iagttagelser med kikkert, for om muligt at finde et ”glemt” køkkenvindue. Et par enkelte steder var de inde og tale med lysenes ophavsmænd. Endelig langt ud på aftenen nåede jeg hjem til Øster Hornum efter en lang og besværlig rejse. Besværlighederne tænkte man slet ikke på. Det var jo krigstid, og hovedsagen var, at man nåede hjem.

*Søren Peter Sørensens forældre
Jørgine og Ingeman Sørensen, foto
1956*

Min far var et par dage før blevet indlagt på Nibe Sygehus og fået amputeret pegefingern på højre hånd. En grådig sølvræv havde i forbifarten snappet ham i fingern, en blodforgiftning stødte til, og på sygehuset mente man ikke, at der var andet at gøre end at snuppe resten af fingern. Sammen med min mor besøgte vi ham på Nibe Sygehus, hvor fra han først blev udskrevet efter min orlovs udløb. På egnen husker jeg, at der blev talt en del om et nyligt mislykket luftangreb på den tyske luftbase ved Aalborg, hvor elleve engelske maskiner blev skudt ned. Efter nogle dages orlov måtte jeg atter tilbage til hovedstaden og indgik igen i den sædvanlige rutinemæssige vagttjeneste.

Om datidens almindelige sociale tilstande i kaserneområdet, Borgergade, Skt. Paulsgade kvarteret kan jeg fortælle, at der den gang var virkelig nød blandt den indre bys dårligst stillede mennesker. Kasernens køk-kenvindue vendte ud mod Skt. Paulsgade, og omkring middagstid var der kø ved disse vinduer. Det var fortrinvisvist ældre, men også yngre med børn, som stillede sig op medbringende skåle og kasseroller i håb om at

soldaterne måske havde levnet lidt mad. Det var ikke hver dag, at de kunne få, men bare den mindste smule blev modtaget med taknemmelighed og smil. Disse mennesker bar tydeligt præg af virkelig fattigdom, og for dem var det måske dagens eneste varme måltid mad.

En særlig mærkedag i min erindring forekom den 26. september 1940, hvor kong Christian fyldte 70 år, som blev en national demonstrationsdag, vendt mod besættelsesmagten. På denne dag havde alt tjenestegørende mandskab, som ikke var på vagt, en ekstra fridag. Tilfældet ville, at jeg også havde fri denne dag og deltog i folkemængden på Amalienborg Slotsplads. Her fra overværede jeg kongeparrets kørsel i åben karet gennem gaderne og hjemkomsten fra denne kørsel med folkemængdens spontane hyldest.

Hen på efteråret bekendtgjordes den endelige dato for vor hjemsendelse til at blive den 2. november. Denne meddelelse hilstes naturligvis med et vældigt bifald. Nu var det endelig langt om længe til at se en ende på. Ved en forespørgsel hos samtlige i hele kompagniet, viste det sig, at kun nogle ganske få stykker havde et arbejde, som de kunne vende tilbage til. Arbejdsløsheden var over alt blevet et truende problem, og inden for mit eget fag, årstiden taget i betragtning, endda særdeles mærkbar. Forgæves forsøgte jeg i flere gartnerier, og altid det samme svar: "Kom igen til foråret".

Den sidste aften og nat på kasernen inden hjemrejsen drog en hærgende flok i løftet stemning rundt på sovestuerne, væltede senge, ryddede hylder og lignende. Ikke nok med det, men en del skulle også have kompletteret den manglende udrustning inden afleveringen den næste dag. Hele natten var vi et par stykker fra stuen, som skiftevis holdt øje med den gennemgående trafik fra og til sovestuen. Unde afleveringen ved hjemsendelsen var der adskillige, som måtte hjemsendes med "baggæld", regning på manglende effekter.

Det var en underlig flok "brogede civilister", som stod opstillet i kasernegården ved Nyboder den 2. november 1940 og hørte kommandoråbet lyde fra kompagnichefen: "Som civil træd af". En mærkelig fornemmelse var det efter tretten måneders forløb i uniform, og så pludselig stå her som en fri mand med hele den blandede, brogede kasernetilværelse bag sig. Helt let

var det nu langt fra. Tanken om at fra nu af må du igen til at sørge for dig selv, sneg sig langsomt ind i sindet. Men nu havde vi gjort vor pligt overfor fædrelandet og var parat til at tage kampen, da "Mor-Danmark" kaldte. At vi så ikke formåede at afværge faren skyldes ikke hverken vor manglende vilje eller mod.

Med et par tomme hænder vendte jeg tilbage til fødeegnen Øster Hornum i håb om, at et eller andet skulle vise sig, som disse hænder kunne bruges til. Lige gyldigt hvad. Bare vinteren kunne blive overstået, og vi kunne nå hen til foråret, var jeg sikker på at finde noget igen. Måske Sorgenfri endnu en gang. Kort tid efter hjemsendelsen fik min søsters mand Osvald Rasmussen og jeg arbejde hos entreprenørfirmaet Wright, Thomsen og Kjær. Vi plukkede lyng i Guldbæk Hede, som anvendtes til camouflage på flyvepladsen i Aalborg. For os var det lige gyldigt hvad lyngen brugtes til. Firmaet, vi arbejdede for, var dansk, og vi havde begge brug for at tjene til livets ophold.

I en dalsænkning, omtrent midt i Guldbæk Hede, var der rejst et stort arbejdsskur opvarmet med en kakkelovn, hvor vi kunne spise vores medbragte madpakke. Arbejdet som sådant var uinteressant, trivielt og uden nogen som helst mening, men var jo det, vi skulle leve af. Mange af arbejderne kom fra Aalborg i åben lastvogn, stående som sild i en tønde på ladet. En del kom også fra omegnskommunerne, hvor der også var megen arbejdsløshed. Fra Byrsted kom et par mand cyklende hver dag. Lige op mod jul var det slut med lyngplukkeriet i Guldbæk Hede, og firmaets lokale arbejdere blev alle fyret.

En flok snekastere fra Suldrup, foto cirka 1940

En meget streng og tiltagende vinter satte ind efter jul med megen sne, og jeg kunne nu fortsætte med snekastningsarbejde for amtets vejvæsen en stor del af tiden.

Ind imellem hjalp vi min morbror Ejner Jensen, Præstevang, med at rive staldlængerne ned på Øster Hornum gamle præstegård i vinteren 1941. En del af det gamle tømmer og mursten anvendte Ejner Jensen ved opførelsen af sin landbrugsjendom i Præstevang. Lige

på samme sted, hvor jeg i sommeren 1931 gik og vogtede kreaturer og søer for præstegårdsforpagteren.

Endelig, langt om længe, kunne vi skimte enden på den lange og kolde krigsvinter 1941. En mildning i vejret satte ind omkring midten af marts. Flere gange cyklede jeg de 18 til 19 kilometer til Aalborg for at søge arbejde inden for faget, men forgæves, og var nu så småt ved at belave mig på, at tage tilbage til Sjælland igen. Endnu en gang tog jeg turen til Aalborg for at læse annoncerne i Gartner Tidende, som fandtes på biblioteket. Denne gang var resultatet positivt, idet jeg omgående reflekterede på en annonce i vort fagblad, hvor de søgte en gartner på tvangsarbejdsanstalten i Aalborg. Henvendelse skulle ske til inspektør Petersen Bach.

I forvejen vidste jeg, at Thomas Madsen og Petersen Bach var gamle soldaterkammerater fra Livgarden og mente derved, at det måske var klogest at tale med Thomas og måske formå

Søren Peter Sørensens foto af "Tvungen" i Aalborg

ham til at lægge et godt ord ind for mig. Thomas ringede og aftalte et besøg hos inspektøren næste dag, som resulterede i, at jeg dermed indledte en anstalt-tilværelse, som indtil nu, mens dette skrives, har varet i 36 år.

Den 1. april 1941 tiltrådte jeg pladsen ved anstaltens gartneri, som hovedsageligt bestod af frilandsarealer, mistbænke og haveanlæg. Vi var to gartnere samt en ældre overopsynsmand ved navn Gandrup.

"Tvungen" i Aalborg, som den kaldtes, blev bygget i slutningen af 1800-tallet af Nordjyllands tre amter: Aalborg, Thisted og Hjørring. Den var inddelt i tre afdelinger. En forsørgelses- arbejds- og tvangsarbejdsafdeling for mænd. For kvinder dog kun de to førstnævnte afdelinger. Ved den store udvidelse af Aalborg Amtssygehus for nogle år siden blev arbejdsanstalten nedrevet, idet den lå i vejen for den sidste store højhusblok. Samtlige indlagte klienter på anstalten kom fra de førnævnte amter, og bestod hovedsageligt af kommunens sociale "afvigere", tabere eller hvad man nu kan kalde dem.

Søren Peter Sørensens fortælling om arbejdet på "Tvungen" bringes ved en senere lejlighed som ekstrap materiale til "Hanen".